

שמות ו

- ו לְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ד' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתָם וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזִרְוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים.
- ז וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהֵייתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ד' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם.
- ח וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לְתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִרְשָׁה אֲנִי ד'.

1. "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבדותם" –
א. לשם מה הכפילות? לכאורה ההוצאה וההצלה הן פעולות זהות.
ב. מדוע לא נאמר "והוצאתי אתכם מסבלות מצרים" אלא דווקא "מתחת"?
ג. מדוע לא נאמר "והוצאתי אתכם מתחת סבלותיכם", הרי ישראל סובלים ולא המצרים?
2. "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים" –
א. מה תוסיף פעולת הגאולה לאחר שהקב"ה יוציא ויציל את בני ישראל מעבדותם ומסבלותם?
ב. מדוע דווקא בלשון הגאולה נאמר "בזרוע נטויה ובשפטים גדלים" ולא בהוצאה ובהצלה?
3. "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים" –
א. לשם מה הכפילות?
ב. מה היה חסר הפסוק בלא המילה "לי"?
ג. מדוע לא נאמר "ולקחתי אתכם לי לגוי" שהוא לשון מעלה¹ אלא דווקא "לעם"?
כפי ששואל הישם משמואל¹:

"ולקחתי אתכם לי לעם – יש לדקדק, דהנה ידוע

דלשון 'עם' הוא הפחות שבלשונו שנקראו ישראל, כברש"י (במדבר יא)

¹ תוספת ברכה לרבי ברוך אפשטיין הלוי, פינסק תרצ"ו עמ' 201: "בעוד שהשם 'עם' מורה על המון עם, הדיוטים... הנה כנגד זה יונח השם 'גוי' על אנשי מעלה ומכובדים... ובהגדה של פסח 'ויהי שם לגוי', מלמד שהיו ישראל מצוינים שם במעלה וכבוד". עיין גם נ' גאל-דור, פחד יצחק ב' התשע"ד עמ' 36-37; תשפ"ה עמ' 31-32.

בשם ספרי: אין העם אלא רשעים... וכשהם כשרים נקראים עמי,
ואם כן באן שמדבר ממתן תורה שהוא תכלית גדלות ישראל
למה כתיב 'לעם'².

4. "וידעתם כי אני ד' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" –
א. מה היה חסר הפסוק בלי המילה "אלהיכם"?
ב. מה מוסיפות המילים "המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים"?
5. "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב" – מה
מלמד הביטוי הייחודי "נשאתי את ידי"?
6. "ונתתי אתה לכם מורשה אני ד'" –
א. מה מחדש הביטוי "מורשה" הנזכר כאן לראשונה בנוגע לארץ?
ב. מה מלמדת תוספת המילים "אני ד"?"

"והוצאתי ... והצלתי ... וגאלתי ... ולקחתי"

כפי שהתברר בפסוקים הקודמים, לאחר גזרת התבן הגיעה העת לגאולת ישראל, ומדרגת "אני ד'"
שפיעמה בקרבם כבר הייתה שוקקת לצאת אל הפועל ולהתגלות:
"לכן אמר לבני ישראל אני ד'" – על משה לסייע לעם לברר את מדרגתו האידיאלית וייעודו
האלוקי הנעלה, באמצעות ארבע לשונות הגאולה המפרטות את השלבים השונים של גאולת
מצרים:
"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" – בני ישראל ישתחררו תחילה מן הסבל – העינוי. אמנם
בשלב ראשון הם עדיין יהיו עבדים למצרים, אך לא באימה ובפחד מפני הנגישות, האיומים,
הדיכוי וההשפלה³.
"והצלתי אתכם מעבדתם" – לאחר מכן, החל ממכת ערוב, בני ישראל יהיו חופשיים לגמרי מן
העבדות⁴.
"וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים" – הגאולה היא היציאה ממצרים שבה עם ישראל
יזכה לעצמאות מוחלטת, ושיאה בקריעת ים-סוף, כשבני ישראל ייראו את משעבדיהם מתים
וכבר לא יחששו מפניהם כלל. לכן דווקא בגאולה נזכרו הביטויים "זרוע נטויה" ו"שפטים
גדלים", כמבואר בפירוש רבנו בחיי:

"עניין קריעת ים סוף זהו שאמר 'וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים'.

וזוהו רמז לקריעת ים סוף שאז נחשבו גאולים

² שם משמואל וארא תרע"ז.

³ על פי אברבנאל שמות ח לפסוקים טז-כח.

⁴ שם.

כי העבד היוצא מתחת יד האדון הקשה אשר מירר את חייו בכמה מיני שעבודים והוצרך לשלחו מאתו ולעשותו בן חורין, על כרחו עוד העבד ירא ומתפחד פן ירדוף אדוניו אחריו ואין הגאולה שלמה אצל העבד עד שיתברר במיתת האדון, וזהו שלא תמצא לשון גאולה ביציאת מצרים רק אחר אבדן המצרים שנאמר 'וינער ד' את מצרים בתוך הים'⁵ וסמך ליה 'ויזשע ד' ביום ההוא את ישראל' כי אז נחשבו גאולים ונושעים ואז היתה התשועה שלמה. ומה שהזכיר בזרוע נטויה על שם שכתוב בקריעת ים סוף 'זירא ישראל את הים הגדולה', ועליה הזכיר הנביא 'עורי עורי לבשי עוז זרוע ד'⁶. והזכיר 'בשפטים גדולים' על שם שנידונו בים בכמה דינים, וכמו שדרשו חז"ל⁷ 'סוס ורוכבו רמה בים', הסוס קשור ברוכב והרוכב בסוס ושניהם עולים למרום ויורדים לתהום ואינם נפרדים זה מזה, וכענין שכתוב: 'ירדו במצולות כמו אבן, יאכלמו כקש, צללו כעופרת'^{8,9}.

"ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים" – זו תכלית הגאולה שתופיע במעמד הר סיני: קבלת עול תורה ומצוות¹⁰. כך מבואר במדרש:

"והייתי לכם לאלהים – על מנת כן אני מוציא אתכם ממצרים, על מנת שתקבלו עליכם עול מלכותי ותקדשו את שמי ברבים"¹¹.

במבט ראשון נראה ששלוש לשונות הגאולה הראשונות – "והוצאתי... והצלת... וגאלתי" – עוסקות בתהליך השחרור הפיזי בלבד, ורק הלשון הרביעית עוסקת במגמת הקודש של יציאת מצרים. אולם, עיון מדוקדק בפסוקים מראה שגם שלוש הלשונות הראשונות מרמזות על שלבי ההתנתקות הנפשית והרוחנית של ישראל מן התרבות המצרית ומסגנון החיים האלילי והחומרני: "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" – כאמור, לכאורה היה צריך לומר 'והוצאתי אתכם מתחת סבלותיכם', אלא שדבר ד' מרמז על כוונה עמוקה בשחרור מן העינוי, הקב"ה יוציא את ישראל מן המציאות שבה הם סבלו את מצרים. דהיינו, היו סבלניים כלפי התרבות המצרית הזרה להם ואימצו אותה עד שהפכה להיות חלק טבעי מחייהם. לא זו בלבד, אלא שישראל היו כבושים

⁵ שמות יד כז.

⁶ ישעיהו נא ט.

⁷ מכילתא בשלח ב.

⁸ שמות טו ה-י.

⁹ רבנו בחיי שמות ו ו.

¹⁰ הביאור של ארבע לשונות הגאולה מבוסס על פירוש המהר"ל בגבורות ה' פרק ל, וכן על פירושיהם של רבנו בחיי וכלי יקר.

¹¹ מדרש הגדול שמות ו ז.

תחתיה ממש. הישראליות' הייתה קבורה עמוק תחת סגנון החיים המצרי. לפיכך, "והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים" פירושו שתתעורר בכם סלידה מטומאת מצרים ומכל סגנון חייהם החומרני והגס, עד שלא תוכלו לסבול אותם יותר. אומר השם משמואל':

"שעד כה סבלו את טנופת מצרים ומאז והלאה לא היו יכולים לסבול, על כן באו לעומתם לתשוקת קדושה והלבבות היו נמשכים אחר השם יתברך"¹².

גם "והצלתי אתכם מעבודתם" אינו נוגע רק לשחרור מן העבודה הגופנית, אלא מעבודתם של המצרים שעבדו לאלילים, כדברי ה'כלי יקר':

"ויש אומרים 'והצלתי אתכם מעבודתם' היינו מן מזל טלה אשר אליו עבדו המצרים, ורצה לומר מן אלהות שלהם דהיינו עבודתם, ונכון הוא"¹³.

ההתנתקות מן הסגידה לטלה הגיעה לשיאה בציווי האלוקי "משכו וקחו לכם שה לבית אבות שה לבית"¹⁴, בני ישראל נדרשו לקשור את השה – אלילם של המצרים – לכרעי המיטה ולזבחו לקרבן פסח"¹⁵.

כך יש להבין שגם הלשון "וגאלתי" איננה מתארת רק את העצמאות הלאומית – החירות המעשית – שלה זכו ישראל בצאתם ממצרים, אלא את העצמאות הנפשית. לעומת הלשונות "והוצאתי", "והצלתי" המורות רק על ההשתחררות מן הרע, בגאולה מתפרצת תכונת הטוב הישראלית בפועל ובגלוי – הדבקות בד' וברצונו, "זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה"¹⁶. הרב קוק כותב:

"מגמתנו היא תמיד מכוונת לא רק להגאל מתוך מצרים, לא אך להתרפאות ממכות ולהנצל ממדוים, לא רק לצאת ממסגרות העוני וממחשבי העורון, לא! השקיקה השלילית לבדה היא מדכאה את הנפש, ואיננה נותנת ספוק לחיים. לא בשביל כך יצרנו יוצר כל, הטוב והמטיב, האב הרחום, מקור כל החסד, כל האהבה וכל הרחמים. רק הננו שואפים להיות מלאים גדלות, עושר גדול בנשמה, חיים רעננים,

¹² שם משמואל פרשת אמור לברית מילה.

¹³ כלי יקר לפסוק ו.

¹⁴ שמות יב כא.

¹⁵ עיין אלשיך לפסוקים ב-ט.

¹⁶ ירמיהו ב ב.

מלאים זהרה... אליך רק אליך ד', רק לגדלך אדרש, אוחיל ואצפה"¹⁷.

הביטוי "בזרוע נטויה ובשפטים גדלים" מורה גם על המאבק הרוחני התקיף והבלתי מתפשר עם הרשעה, ומתוך כך מתברר תוכנה של הגאולה. הגאולה היא הזרחת אור אלוקי אמת בתוך המציאות אשר מולו מתמוססות כל ההבנות החלקיות והאנוכיות בנוגע לעולם. אם הרשעה לא הייתה מתמוטטת עד היסוד, אז חלילה לא הייתה ביציאת מצרים הופעה של אמת מוחלטת ותוכן מאיר וחי שמסלק את החושך מעיקרו.

"ולקחתי אתכם לי לעם" – היכלי יקר' אומר שלשון לקיחה מורה שהקב"ה עשה בנו "ליקוחין ממש כדרך גבר בעלמה"¹⁸. כשם שבהתאחדות איש ואישה תחת החופה נוצרת יצירה חדשה (כפי נוסח הברכה: "אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה"), כך במתן תורה עם ישראל קיבל צורה חדשה, והתרומם להידבק בקב"ה דבקות מוחלטת. הוא הפך להיות מיוחד לד' לבדו ומותאם למגמתו בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו. "ולקחתי אתכם לי לעם" – "לי" פירושו לכבודי, שכן עניינה של היצירה זו הקרויה 'עם ד' היא לספר תהלת ד'¹⁹. כלומר, להפגיש את המציאות כולה עם תוכן חייה האלוקי.

הקב"ה לא אמר 'ולקחתי אתכם לי לגוי' אלא 'לעם' ויש לכך משמעות עמוקה. 'גוי' מציין מעלה ומצוינות, ואילו 'עם' מורה על עממיות ופשטות, כלשון הצרוף 'המון העם'. זאת אומרת, שהשימוש דווקא במונח 'עם' מבטא את הקשר של הקב"ה עם העם, על כל גווניו וחלקיו, קשר בלתי תלוי, הקודם לכל מעלותיו המצוינות והגלויות של העם.

"והייתי לכם לאלהים" – מילים אלו מבטאות את התוצאה המעשית של לקיחת ד' אותנו לו לעם: כל חייכם, אומר הקב"ה לישראל, יהיו הבעה של אלוקותי, של רצוני ומגמתי, של דרכי ומידותיי. היכלי יקר' ממשיך ואומר:

"ועל ידי דבוק זה [בד', שנוצר במתן תורה]

וידעתם כי אני ד' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים"²⁰.

ההתאחדות השלמה עם הרצון האלוקי במעמד הר סיני הולידה באומה רוממות קודש של "ידיעת אמיתות השם"²¹. עם ישראל התרומם להבין את המגמה הכללית של "אני ד'" שהייתה גלומה בכל הרעיון של "סבלות מצרים". התברר לו הערך האלוקי של הצמיחה מתוך העינוי והשעבוד,

¹⁷ אורות הראיה פסקה אחרונה.

¹⁸ כלי יקר לפסוק ו.

¹⁹ ישעיהו מג כא: "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו".

²⁰ כלי יקר שם.

²¹ פנים יפות לרבי פינחס הורביץ (תלמידו של המגיד ממזריטש ורבו של החת"ס סופר, חי לפני כ-200 שנה) לפסוק ו.

ועד כמה הגלות הנוראה עם כל הקושי והייסורים שבה הייתה נחוצה כדי לגלות את עצמות החיים הישראלית בטהרתה ובמקוריותה²².

”ונתתי אתה לכם מורשה”

”והבאתי אתכם אל הארץ אשר **נשאתי את ידי** לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב” – רש”י אומר שנשיאת יד מורה על שבועה :

”נשאתי את ידי – הרימותיה להשבע בכסא”²³.

מדוע לא נאמר בפשטות ’והבאתי אתכם אל הארץ אשר **נשבעתי** לתת אותה וגו’? ועוד יש לשאול על דברי רש”י, מה מוסיפה המילה ”בכסא” בפירושו, וכי לא די היה לו לכתוב ”הרימותיה להישבע”?

הביטוי נשיאת יד מגלה את איכותה של השבועה ותוכנה. היד משקפת את עולם העשייה ופעולת הנשיאה את הרוממות. בשבועת ד’ לאבות על הארץ קיים ממד של נשיאת יד, דהיינו של מחשבה אלוקית נעלה הקוראת לנשא ולרומם את כל מרחב חיי המעשה הארציים להביע באמצעותם את שם ד’ – את האידיאלים האלווקיים. אם כן, משה יאמר לבני ישראל שד’ יביא אותנו לארץ לא רק כדי להינצל מיד צר ולהגיע ’לחוף מבטחים’, אלא הַיָּאָה לארץ רוויה אידיאליסטיות של קודש, של תיקון עולם במלכות שדי. לפיכך הדגיש רש”י ששבועת ד’ היא בכסא, כלומר במלכותו²⁴. ד’ נשבע לאבות לתת להם את הארץ מכוח האידיאל של הופעת מלכותו. מלכות ד’ היא הופעת הקדושה **בכול**, בכל מרחבי החיים: הפוליטיים, הצבאיים, החברתיים, החקלאיים והתרבותיים. מלכות ישראל אשר היא כסא ד’ בעולם מבררת באור חדש את ערך החיים עלי אדמות, שהם – בכל פרטיהם – ביטויים של שם ד’.

ביציאת מצרים מתברר טיב הקשר של האומה עם ארצה, כדברי האברבנאל :

”לא בדרך גרות כמו הם [כמו שהיה בימי האבות],

אלא בדרך ירושה וממשלה החלטית”²⁵.

הארץ ניתנת לעם ”מורשה” – נחלתו הקבועה לעולם, בלא תנאי ובלא הפסק. גם כשיחטאו ישראל ויתפזרו בגלות, ארץ ישראל תשמור להם אמונים ולא תתן פריה לעם זר. בה במידה, הם ישמרו לה אמונים ויכספו לה תכלית הכסף²⁶. הקשר לארץ הוא קשר של חיים המבטא בצורה הבולטת ביותר את ”אני ד’”, את מדרגת החיים שנולדה ביציאת מצרים. קיומה של ארץ הגנוזים בה

²² על הערך של ייסורי הגלות בגילוי מהות החיים הישראלית עיין מתוך הסנה א’ עמ’ 27-28. עיין גם נ’ גאל-דור בית אלהי יעקב עמ’ 37-38.

²³ רש”י לפסוק ח.

²⁴ שפתי חכמים וגור אריה לפסוק כ.

²⁵ אברבנאל לפסוקים ב-ג.

²⁶ על פי ריה”ל, כוזרי ה כו.

בטבעה קשרי נשמה עם אומתה מגלה את מלכות ד' בעולם, שביסוד העולם קיימת אמת כללית המקיפה את כל רובדי החיים כולל אלו הארציים.

עוד יש מקום לשים לב שהקב"ה ציווה את משה לומר לבני ישראל המשוועבדים במצרים: "ונתתי אתה **לכם** מורשה אני ד'", על אף שהם עצמם לא נכנסו לארץ (רוב רובו של דור יוצאי מצרים מתו במדבר). רבנו אבן עזרא מסביר ש"גם בניהם יחשבו כהם"²⁷. הוזה אומר, הבנים ואבותיהם הם ישות אחת ולכן, על אף שהאבות לא נכנסו לארץ, היא ניתנה **להם** מורשה. הקשר הקבוע של עם ישראל לארץ אינו מתחיל מההימצאות המעשית בה²⁸. כל יהודי קשור לארץ בנשמתו ונושא בקרבו את מעלת הארץ בתור תכונת חיים, גם אם עדיין אינו יושב בה בפועל. אלא שתכונת חייו הישראלית אינה יוצאת אל הפועל כי אם בישיבה בארץ.

²⁷ ראב"ע לפסוק ח.

²⁸ אלשיך לבראשית טו טז על המילים "ודור רביעי ישובו הנה": "עם היות שדור רביעי לא היו בארץ מעולם, אך רמו לו איכות קדושת זרעו, כי שורש נפשותם מארץ חיים שלעומת ארץ ישראל, נמצאו אפילו הנולדים חוצה לה בבואם אליה כשבים אל מקום שממנו יצאו וכמפורש אצלנו על פסוק (תהלים פז ה) איש ואיש יולד שם".